

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№7 (3) 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 7 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Аброр – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш

ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарқанд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Тахририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Тахририят манзили:
Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

- Usmonov Axrorjon Rustamjon o'g'li*
AMALIY SAN'AT BILAN BOG'LIQ NOMODDIY MADANIY MEROSLAR 9-15
- Зоҳидов Қобилжон Тоиржонович*
ИЛК АРАБ-МУСУЛМОН ДАВЛАТ БОШҚАРУВИДА МАДИНА ШАҲРИНИНГ ЎРНИ 16-20
- Siddiqov Mirshod Baxtiyorovich*
SOVET HOKIMIYATINING QORAQALPOG'ISTON ASSRDA IJTIMOIIY TA'MINOT
SIYOSATI 21-26
- Хайназаров Баҳромжон Бахтиёрович*
КАСПИЙОРТИ ВИЛОЯТИДА ТУБ БЎЛМАГАН АҲОЛИ ЭҲТИЁЖЛАРИ УЧУН ТАЪЛИМ
ТИЗИМИНИНГ ЖОРИЙ ЭТИЛИШИ ТАРИХИДАН
(XIX АСР ОХИРИ – XX АСР БОШЛАРИ) 27-32
- Мансуров Музаффаржон Шарифжон ўғли*
СОВЕТ ҲОКИМИЯТИ ЙИЛЛАРИДА МАДАНИЙ ТАДБИРЛАРНИНГ ТУРИЗМ ТАРҒИБОТИДА
ТУТГАН ЎРНИ 33-41
- Bobodustov Bobur Mirzaboyevich*
ZARAFSHON DARYOSIDAGI SUV AYIRG'ICH TIZIMLARINI TA'MIRLASHGA ROSSIYA
IMPERIYASI MA'MURIYATINING MUNOSABATI 42-47
- Саидбобоева Гулзора Нематжоновна*
XX АСРНИНГ 30–50-ЙИЛЛАР ДАВРИЙ МАТБУОТ МАТЕРИАЛЛАРИ – РЕСПУБЛИКАНИ
ЭЛЕКТРЛАШТИРИШГА ОИД МАНБА 48-55

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

- Казаков Олим Сабирович*
ЕТАКЧИЛИК ТАЪСИРИДА БОШҚАРУВНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ 56-60
- Utkirov Abbos Meyliyevich*
CHALLENGES IN IMPLEMENTING TQM IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS 61-67
- Umronov Eldorbek Sodirovich*
TURISTIK KORXONALAR DOIRASIDA TADBIRKORLIK FAOLIYATINI TASHKIL ETISH VA
RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY ASOSLARI 68-76
- Норбоев Аллаёр Исмоилович, Тулкинов Гайрат Кадинович*
ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ И НАПРАВЛЕНИЯ МЕНЕДЖМЕНТА В РАЗВИТИИ МОЛОДЁЖНОГО
ТУРИЗМА 77-82
- Xolmurotov Fozil Saribayevich*
MINTAQADA AHOLI TURMUSH FARAVONLIGINI OSHIRISHDA QISHLOQ XO'JALIK
MAHSULOTLARINI YETISHTIRUVCHI SUBYEKTLAR RO'LINI BAHOLASH 83-91
- Худайназарова Дилором Хайруллаевна*
ТЎҚИМАЧИЛИК САНОАТИ КОРХОНАЛАРИНИНГ ЯШИЛ ИҚТИСОДИЁТ ДОИРАСИДАГИ
РИСКЛАРИНИ СТРАТЕГИК ТРАНСФОРМАЦИЯЛАШ ИСТИҚБОЛЛАРИ 92-100

Гойипназаров Санжар Баходирович
СУНЪИЙ ИНТЕЛЛЕКТНИ ЖОРИЙ ЭТИШ НАТИЖАСИДА МЕХНАТ БОЗОРИДАГИ
ЎЗГАРИШЛАР101-110

Baxtiyorov Asrorbek Azizjon o'g'li
BANK MENEJMENTI ASOSLARI, UNING IQTISODIY MOHIYATI111-119

09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Юлдашев Фаррух Абдурахманович
АХБОРОТЛАШГАН ЖАМИЯТДА ЭХТИЁЖ ВА МАНФААТЛАРНИНГ ЎЗАРО УЙҒУНЛИК
ХУСУСИЯТЛАРИ120-126

Тожибоев Сарвар Пулатжон ўғли
ДАВЛАТ ХИЗМАТИ ТУШУНЧАСИНИНГ МАЗМУН-МОҲИЯТИ ВА УНИНГ ҲУҚУҚИЙ
АСОСЛАРИ127-132

Ismatov Shohruhbek Murod o'g'li
YANGI O'ZBEKISTONDA IJTIMOY DAVLAT BARPO ETISH VA UNING G'OYAVIY MAFKURAGA
ASOSLARI133-137

Abdullayev Temur Bobir o'g'li
TIL VA TAFAKKUR DIALEKTIKASINING BILISH JARAYONIDAGI ROLI138-143

Islamov Kamol Tashkulovich
UYG'ONISH DAVRI DUNYOQARASHIDA DINIY VA DUNYOVIY YONDASHUVLAR
NISBATI 144-150

10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Isanova Feruza Tulqinovna
O'ZBEK TILI XALQARO HUQUQ SOHASIGA OID LEKSIK BIRLIKLARINING FUNKSIONAL
XUSUSIYATLARI151-160

Ro'ziyev Elbek O'rol o'g'li
AMIR TEMUR VA TEMURIY HUKMDORLAR YORLIQLARIDA SIYOSIY NUTQ SHAKLLARINING
QO'LLANILISHI161-167

Мухамедова Феруза Баходир кизи
ФОРМИРОВАНИЕ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ СИСТЕМЫ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ
А. КИМА.....168-174

Abdullayev Ikramjon Xashimdjanoich
TILSHUNOSLIKDA SO'Z VA SO'Z TURKUMLARI: TADQIQI VA TAVSIFI175-180

Tagayeva Sayyora Ulashovna, Inoyatillo Ozoda
FIZIKA FAKULTETI TALABALARIGA NEMIS TILINI O'QITISHDA INNOVATSION
METODLARINING QO'LLANILISHI181-185

Egamberdiyeva Mohidil Gulomjon qizi
MADANIYATLARARO MULOQOTDA NUTQIY ETIKETNING ANTROPOSENTRIK
TADQIQI186-190

12.00.00 - ЮРИДИК ФАНЛАР

- Жавлиев Нурали Баходирович*
МАЪМУРИЙ-ҲУҚУҚИЙ НИЗОЛАР ТУШУНЧАСИ ВА МАЪМУН-МОҲИЯТИ191-195
- Узакова Гўзал Шариповна*
БАРҚАРОР РИВОЖЛАНИШ МАҚСАДЛАРИГА ЭРИШИШДА СУВ РЕСУРСЛАРИДАН
ОҚИЛОНА ФОЙДАЛАНИШ (ҲУҚУҚИЙ ЖИҲАТЛАРИ).....196-204
- Usmanov Alisher Tolmasovich*
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA MA'MURIY HUQUQBUZARLIK TO'G'RISIDAGI ISHLARNI
YURITISHNING SODDALASHTIRILGAN TARTIBI: MUAMMOLAR VA TAKLIFLAR205-213
- Авезова Элеонора Парахатовна*
РАВНОЕ ПРАВО ГРАЖДАН НА ПОСТУПЛЕНИЕ В ГОСУДАРСТВЕННУЮ ГРАЖДАНСКУЮ
СЛУЖБУ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН214-218
- Мукумов Бобур Мелибой угли*
ОЦЕНКА РЕГУЛИРУЮЩЕГО ВОЗДЕЙСТВИЯ ПРОЕКТОВ НОРМАТИВНО-ПРАВОВЫХ
АКТОВ ПО ИСПОЛЬЗОВАНИЮ ТЕХНОЛОГИЙ БЛОКЧЕЙН. СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ
.....219-224
- Туракулова Назира Абдишукуровна*
СТАРТАП ЛОЙИҲАЛАРИНИ ТУЗИШ ВА МОЛИЯЛАШТИРИШ ТАРТИБИ:
ДАВЛАТ ВА НОДАВЛАТ НУҚТАИ НАЗАРИДАН225-232

13.00.00 - ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

- Хўжамкелдиев Гафур Султон ўгли*
СПОРТ МАШҒУЛОТЛАРИ ЖАРАЁНЛАРИДА ТИКЛАНИШНИНГ АҲАМИЯТИ233-237
- Aziz Hasanovich Rajabiy*
BO'LAJAK VOKAL O'QITUVCHILARINING INTELLEKTUAL-IJODIY FIKRLASH QOBILIYATINI
RIVOJLANTIRISH238-242
- Malikova Sevar Samatovna*
BO'LAJAK XOR RAHVARLARINING IJODIY QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH243-246
- Васильченко Ольга Анатольевна*
ТЕХНОЛОГИИ РАЗВИТИЯ ВОКАЛЬНО-ХОРОВЫХ НАВЫКОВ247-251
- Хојитуродова Маһлиёхон Кенжавоу қизи, Иномов Фахриддин О'рмонjonovich*
AN INNOVATIVE APPROACH TO THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' MOVEMENT SKILLS
AND COMPETENCIES IN PHYSICAL EDUCATION CLASSES252-257
- Асадуллаева Наргиза*
БЎЛАЖАК ЎҚИТУВЧИЛАРДА ФАОЛ ФУҚАРОЛИК КОМПЕТЕНЦИЯСИНИ
МУСТАҲҚАМЛАШГА ҚАРАТИЛГАН ИЖТИМОЙ-СИЁСИЙ ЖАРАЁННИ
РИВОЖЛАНТИРИШ ОМИЛЛАРИ258-265
- Mamadova Feruzaxon Mirzaaxmad qizi*
BO'LAJAK JISMONIY MADANIYAT MUTAXASSISLARINING PEDAGOGIK MADANIYATI VA
KOMPETENSIYASINI TAKOMILLASHTIRISHNING PEDAGOGIK MODELI266-272

<i>O'ktamova Navruza Botir qizi</i> BO'LAJAK JURNALISTLARGA INGLIZ TILINI O'QITISHDA SOTSIOLINGVISTIK KOMPETENSIYANI TAKOMILLASHTIRISH (SIYOSIY-IJTIMOIIY MATNLAR MISOLIDA)	273-277
<i>Humonjonov Shoxzodbek Dilshodjon ўғли</i> ОЛИЙ ТЕХНИКА ТАЪЛИМИДА МЕХНАТ МУҲОФАЗАСИ ВА ТЕХНИКА ХАВФСИЗЛИГИ ҚОИДАЛАРИНИ ЎҚИТИШДА ЭЛЕКТРОН МЕТОДИК АСОСЛАРИНИНГ ИЛМИЙ АҲАМИЯТИ	278-287
<i>Xuramov Ilxom Panjiyevich</i> PROFESSIONAL TA'LIM TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH YUZASIDAN ISLOHOTLARNI JADALLASHTIRISH VA KASBIY KO'NIKMALARNI RIVOJLANTIRISH	288-292
<i>Azizbek Umarov</i> MEDIATA'LIM – TALABALARNING MEDIA MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHGA YO'NALTIRILGAN FAN TARMOG'I SIFATIDA	293-299
<i>Saidova Zilola Gadoymurodovna</i> TA'LIM INTEGRATSIYASINING AYRIM MASALALARI	300-307
<i>Raxmonova Gulrux Ulashevna</i> O'ZBEK XALQINING MILLIY HARAKATLI O'YINLARIDAN JISMONIY TARBIYA DARSLARIDA SAMARALI FOYDALANISH YO'LLARI	308-312
<i>Boynazarova Sayyora Ruzikulovna</i> BIOLOGIYA O'QITUVCHISI KASBIY KOMPETENSIYALARI VA KOMPETENTLIGINI MONITORING QILISHNING MAVJUD METODIKASI VA UNI TAKOMILLASHTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	313-317
<i>Shermuhammadov Bahodirjon, Xasanova Ozodaxon Qurvonali qizi</i> MDH OLIMLARI TOMONIDAN CHET TILLARNI O'RGANISHDA UCHRAYDIGAN XATOLAR MAVZUSIDA OLIB BORGAN TADQIQOTLAR TAHLILI	318-323
<i>Abdusalimova Nargizaxon Olimjon qizi</i> MAKTAB TA'LIM TIZIMIDA STEAM TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANIB FIZIKA DARSLARINI TASHKIL ETISHNING AFZALLIKLARI	324-329
<i>Shafiyeva Elnara, Murotmusaev Komiljon Buribaevich</i> THE CHARACTERISTICS OF MENTAL HEALTH IN ELDERLY PEOPLE	330-349

10.00.00- Филология фанлари

Egamberdiyeva Mohidil Gulomjon qizi
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti,
Tayanch doktorant

MADANIYATLARARO MULOQOTDA NUTQIY ETIKETNING ANTROPOSENTRIK TADQIQI

Annotatsiya. Mazkur maqola muloqot jarayonida madaniyatning ahamiyati, ingliz va o'zbeklarning nutqiy etikasi shakllanish jarayoniga ta'sir etuvchi omillarni atroflicha tahlil etadi. Shuningdek, madaniyat, nutq, etika va antroposentrik tadqiq tushunchalariga ta'rif berib, ularning matn ichida tushunilish hazmini osonlashtiradi. Ushbu tahlil til va madaniyatning muloqot yuzaga kelishida asosiy omil ekanligini ko'rsatadi. Turli madaniyat vakillarining o'z nutqiy etikasini rivojlantirishida bir-biri bilan o'zaro aloqa qilishi negizida madaniyatlararo muloqotning kengayishi yotadi.

Tayanch so'zlar: nutqiy etika, madaniyat, antroposentrik tadqiq, diolog, ijtimoiy, ma'naviy, fan, psixolingvistik, tinglovchi.

Egamberdiyeva Mohidil Gulomjon qizi
Uzbekistan State University of World Languages,
Phd Student

ANTHROPOCENTRIC STUDY OF SPEECH ETIQUETTE IN INTERCULTURAL COMMUNICATION

Abstract. This article analyzes in detail the importance of culture in the process of communication, the factors affecting the formation of speech ethics of English and Uzbeks. In addition, by defining the concepts of culture, speech, ethics and anthropocentric research, it facilitates their comprehension in the text. This analysis shows that language and culture are the main factors in communication. The expansion of intercultural communication is based on the interaction of representatives of different cultures in the development of their speech ethics.

Keywords: speech ethics, culture, anthropocentric research, dialogue, social, spiritual, science, psycholinguistic, listener.

Эгамбердиева Мохидил Гуломжон кизи
Узбекский государственный университет
мировых языков, докторант

АНТРОПОЦЕНТРИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ РЕЧЕВОГО ЭТИКЕТА В МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Аннотация. В данной статье подробно анализируется значение культуры в процессе общения, факторы, влияющие на формирование английской и узбекской речевой этики. Также, определяя понятия культуры, речи, этики и антропоцентрического исследования, облегчает их осмысление в тексте. Этот анализ показывает, что язык и культура являются основными факторами коммуникации. Расширение межкультурной коммуникации основано на взаимодействии представителей разных культур в развитии их речевой этики.

Ключевые слова: речевая этика, культура, антропоцентрическое исследование, диалог, социальное, духовное, наука, психолингвистика, слушатель.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SCP1342V3I7Y2023N25>

Kirish. Dunyo olimlarining fikriga qaraganda, insonlar kommunikativ o'zaro ta'sirining eng ko'p qismi og'zaki nutqdan ya'ni, muloqotdan iborat. Nutq-muloqotning asosiy birligi bo'lib, ijtimoiy faoliyat sifatida o'z etikasini shakllantirgan yashash shakli, faoliyatdir. Tilshunoslikdagi antroposentrik yo'nalish inson mohiyatini til bilan chambarchas holda ko'rib chiqadi. So'nggi 50 yillik tilshunoslikdagi izlanishlardan ko'rilayotgan natijalar tilni inson omili bilan bog'liq holda o'rganish metodologiyasiga asoslangan. Tilni undan foydalanuvchi insonning nutqiy faoliyati, ijtimoiy holati, yoshi, jinsi singarilar bilan aloqali holatda o'rganishga, uning inson nutqiy harakatlari voqeligida kuzatiladigan funksional imkoniyatlari tadqiqiga katta e'tibor qaratilmoqda. Shuning natijasi o'laroq, tilning o'ziga xos usullariga ega bo'lgan antroposentrik tilshunoslikning turli yo'nalishlari yuzaga chiqdi.

Mazkur ilmiy yo'nalish olamning markazi sifatida insonni[1] qo'yadi. Shuningdek, inson egalik qilishi mumkin bo'lgan doirasi jamiyat deysizmi, tabiat, madaniyat va boshqa narsalar ham ilmiy tadqiq ishlarida bir-biridan ayro bo'lmagan holda tahlil qilinadi. Anglab turganingizdek, tilning insoniyatni bilishdagi imkoniyati juda katta. Insoniyatni bilish – uning madaniyatini bilish bilan teng. Til xoh yozma bo'lsin, xoh og'zaki (yoki mimik) muloqotning ajralmas bo'lagidir.

Asosiy qism. Turli madaniyat vakillari o'rtasidagi muloqot ularning nutq mezonlari etikasini belgilab beradi. Fan nutq (lison) etikasi shakllanish va rivojlanish jarayonini notiq, aniqroq aytganda muloqotga kirishgan shaxsga ta'sir etuvchi, chunonchi, shaxsni ta'siri bo'ladigan barcha obyektlar bilan birgalikda tadqiq qiladi. Bunday tahlil qilish jarayoni antroposentrik tadqiqning alomatlarini ko'rsatadi. Tilning nutqiy akti birinchi navbatda madaniyat bilan bog'liq holda ko'rib chiqilishi kerak. Keyin muallifning individual tilini o'rganish kerak, chunki madaniy tushuncha milliy madaniyatning o'ziga xos xususiyatlarida namoyon bo'ladigan ma'lumot sifatida qabul qilinadi. Konseptual tahlil madaniy tushunchaning mohiyatini ochib berishga imkon beradi. Uning asosiy maqsadi milliy madaniyat timsollarini aniqlash va dunyoning lingvistik rasmi haqidagi bilimlarni jamlovchi umumiy madaniy tushunchalarning mohiyatini tushuntirishdan iborat.

Tilning nutqiy sodir bo'lishini unga hamrohlik qiluvchi nutqiy[3] paradigmalari: fiziologik, ruhiy, axloqiy, estetik, madaniy, nutq vaziyati – nutq sharoiti hamda nutq uslubi qurshovida tekshirish natijasida tilni modifikatsiya, ya'ni tahrir qiluvchi vositalarning ta'siri va rolga baho, nutqning ijtimoiy qiymatiga va ta'sirchanlik – bunyodkorlik kabi ahamiyatiga bog'liq.

Til va nutq aktlarining sodir bo'lish jarayonida shaxs omili bilan bog'liq ravishdagi nutqiy aloqani tadqiq qilish lingvopragmatik va psixolingvistik yo'nalishning o'rganish manbasini tashkil etadi. Aniqlanishicha, nutqiy muloqot jarayoni ko'plab – milliy, etnografik, ijtimoiy, falsafiy-madaniy, axloqiy-estetik, tarixiy, maishiy va ruhiy omillarning tildagi birliklari voqelanishi bilan ularning qorishuvidan iborat dinamik sistema hisoblanadi. Shunday ekan, shaxsning aqliy faoliyati bilan bog'liq ravishdagi hodisalarni tadqiq qiluvchi kulturologiya[4] fanining muhim tarmoqlaridan biri sifatidagi pragmatik tilshunoslik inson subyektivi va obyektivlik (lison)ni qorishiq yaxlitlik sifatida tadqiq qiladi. Zero, nutqda subyektivlik va obyektivlikni bir-biridan ayro tarzda tadqiq qilish mumkin emas, sistemaviylik yaxlitlik xossas-xususiyati bilan xarakterlanadi. Nutqiy faoliyat unga yondosh va insonga xos ruhiy, fiziologik,

ijtimoiy, ma'naviy, madaniy tizimlar bilan bog'liq holda tadqiq etilgandagina nutqiy muloqotning asl mohiyati ochiladi va individual hodisa sifatidagi nutq jarayoniga obyektiv baho beriladi.

Nutqning o'zaro ta'siri uning ishtirokchilari tomonidan aniq maqsad va vazifalarni amalga oshirish mobaynida nutqning kichik-kichik shakllari interfaol amaliyotidan foydalanishning strategik tamoyilini ko'rib chiqilishi har tomonlama ma'qul deb topiladi[5].

Dialogik o'zaro ta'sir tuzilmasida tartibga solish rejasining interfaol amaliyotlari tipologiyasini qurish, shaxslar o'rtasidagi va milliy-madaniy aloqaviy makonda kichik shakllar hissiy nutqining ramka tashkil etilishi va tarkibiy omillar o'rtasidagi munosabatlarning mavjudligi va xarakterini aniqlash nutqiy muloqot uchun katta ahamiyat kasb etadi.

Ushbu tahlil maqsadlari uchun istakning namoyon bo'lishi mo'ljallangan muhit bilan tipik o'zaro ta'sir qilish aktining ma'lum bir ramka modelining monand prinsipiga muvofiq qurilgan kichik shakldagi interaktiv emotsional diskursiv makonning kommunikativ birligi - nutqiy subyektning irodasi o'rganishning minimal nutq birligi sifatida to'g'ri keladi.

Hissiy birliklarning turli xil xususiyatlari bo'lgan ko'plab asarlar mavjudligiga qaramasdan, bugungi kunga qadar til sistemasining ushbu bo'lagi to'liq o'rganilgan deb ishonch bilan aytoilmaymiz. So'zlashuvchi subyektning shaxsiy munosabatlarini shakllantirishga ta'sir qiluvchi ijtimoiy, psixologik va ekstralingvistik omillarni hisobga olgan holda muloqot holati ham o'zgarib boradi.

Muloqot har doim inson hayotida zarurat bo'lib kelgan. Muloqot orqali odamlar o'rtasidagi fikr savdosi[6] amalga oshirilishi mumkin. Idrok etish qobiliyati muloqotdagi gaplar bajariladigan harakatlarni belgilashi mumkin. Aloqa og'zaki va og'zaki bo'lmagan muloqot orqali ham yetkaziladi. Buck[2] ta'kidlashicha, muloqotning ikki turi bor, ular og'zaki va og'zaki bo'lmagan aloqa. Og'zaki muloqot - bu xabarlarini yetkazish usuli so'zlarni element sifatida ishlatish. Og'zaki bo'lmagan muloqot - bu muloqot qilish usuli imo-ishora, tana harakatlari, ko'z bilan aloqa qilish, yuz ifodasi yoki elementlar sifatida umumiy ko'rinishlardir. Muloqotda ma'ruzachilar chiqaradigan so'zlar yoki iboralarning haqiqiy ma'nosidan ko'ra ma'no chuqurroqdir.

So'zlar insonlarning ma'lum bir voqea yoki shaxsga nisbatan munosabatini, his tuyg'usini ifodalashda qo'llaniladi va ular yordamida so'z birikmalari va nutq yaratiladi. Nutq orqali insonlar o'z fikrlarini yetkazishadi va bu nutqning asosiy vazifasi sifatida qaralib, axborot uzatish hodisasiga aylanadi. Nutq akti - bu til harakati qoidalariga muvofiq, amalga oshiriladigan maqsadli kommunikativ harakat.[8] Pragmatikada har qanday nutq aktini ko'rib chiqish mumkin, masalan maslahat, minnatdorchilik, tahdid, so'rov, uzr va boshqalar. Nutq akti - bu nutqni, shu bilan birga eshitish qobiliyatini va eshitilgan narsalarni tushunishni o'z ichiga olgan ikki tomonlama jarayon.

Nutq aktlari uchun so'zlovchi tomonidan ma'lum so'z va iboralarning grammatik qoidalar yordamida talaffuz etilishi asos deb qaralsa, ana shu grammatik qoidalar asosida talaffuz qilingan ifodani ma'lum mazmun va referentsiya bilan ta'minlash va tinglovchi tomonidan uning to'g'ri anglanishi retik akt hisoblanadi. Bu murakkab jarayonning dastlabki qismi ifoda yoki talaffuz akti deb nomlanadi. Ifoda akti orqali so'zlovchi ma'lum tovushlarni nutq a'zolari yordamida talaffuz etib, ana shu talaffuz jarayonida so'z va gaplarni hosil qilish uchun ma'lum grammatik qoidalardan foydalanadi. Nutq ishtirokchilari so'z va gapni aniq

referentsial ma'nosi bilan qo'llaganlari natijasida ifoda tarkibida propozitsional akt uchun zamin hozirlanadi.

V.Hak nutq aktlarini ularning umumiy ma'nosiga qarab ajratadi. Ularni informativ va noinformativlarga ajratadi. Informativ ma'lumotni uzatish yoki talab qilish bilan bog'liq. Bularga bayonot, va'dalar, undashlar kiradi. Noinformativlarga turli xil "ijtimoiy" aktlar kiradi: salomlar, tabriklar va hk. K. Bjuler nutq aktining uchta tarkibiy qismini aniqlaydi: adresant, adresat, mavzu va vaziyat. U ularni tilning ba'zi funksiyalari bilan o'zaro bog'ladi.

Nutqiy etiketning ifodasi kundalik hayotda undashni yetkazishda o'z ifodasini topadi. Shaxs etiket me'yorlariga rioya qilgan holda undashini ro'yobga chiqarar ekan, u nutqini adresatga ravon, aniq va tushunarli qilib yetkazishi bilan birga, murojaati adresat tomonidan to'laqonli qabul qilinishiga ham alohida ahamiyat qaratishi lozim bo'ladi. Demak, har bir shaxsning undash etiketi uning madaniyatining tarkibiy qismi bo'lib, bu insonlarning muomala-madaniyati, odob - axloqini ko'rsatadi va muloqotning samarali hamda muvaffaqiyatli chiqishiga xizmat qiladi.[9]

Ijtimoiy o'zaro aloqalar jarayonida nutqning janr tashkiloti muhim rol o'ynaydi: u kommunikatorlarning ijtimoiy yo'nalishini qo'llab-quvvatlaydi, ularsiz ularning harakatlarining muvaffaqiyati deyarli mumkin emas edi. Muloqotning maqsadlari va shakllariga, janr bo'yicha tashkil etilgan nutq bilan qabul qilingan ijtimoiy va kommunikativ rollarni taqsimlashga yo'nalish, muloqotni oldindan ko'rish, uni to'g'ri rejalashtirish, sheriklarning kommunikativ harakatlariga yetarlicha javob berish va natijada ko'zlangan maqsadlarga erishish imkonini beradi. Nutqni o'rganishga zamonaviy tilshunoslikning qiziqishi tobora ortib borayotganligi lingvistik nashrlar sahifalarida tobora ko'proq topila boshlangan "nutq janri" yoki "aloqa janri" kabi tushunchalarning ommalashib borishiga olib keldi. Nutqning janrlarini tashkil etishni ijtimoiy o'zaro ta'sirlashtirish jarayonlari bilan birgalikda ko'rib chiqish dolzarb yo'nalish hisoblanadi: bu aloqa samaradorligini ta'minlaydigan kommunikatorlarning ijtimoiy yo'nalishini qo'llab-quvvatlaydi. Nutq janrini o'rganish muammosining muhim jihatlaridan biri, biz kommunikativ vaziyat doirasida tilshunoslik shaxsining erkinlik darajasi, shaxsning janridagi nutq xatti-harakatlaridagi nisbati va umuman qabul qilinganligini ko'rib chiqamiz. Ijtimoiy o'zaro ta'sir turlarining barcha takrorlanishlari bilan har bir aniq aloqa holati o'ziga xosdir. Uning o'ziga xosligi ushbu o'ziga xos vaziyatda munosabatlar mohiyatini belgilaydigan ijtimoiy-psixologik elementlarning o'ziga xos birikmasidan kelib chiqadi. Nutqiy shaxsning lingvistik ongi uning butun hayoti davomida to'plangan ijtimoiy-psixologik taassurotlarni aks ettiradi.

Nutq orqali insonlar o'z fikrlarini yetkazishadi va bu nutqning asosiy vazifasi sifatida qaralib, axborot uzatish hodisasiga aylanadi. Muloqotda nutqni so'zlovchi tinglovchiga yetkazib berishi, uning ta'siri va ahamiyati har bir shaxsning madaniyati uning antroposentrik doirasi ta'siri natijasida amalga oshadi. Masalan o'zbeklarda muloqotga kirishish tartibi ko'pincha yosh va uning jamiyatdagi egallab turgan statusi (mavqei)ga ko'ra (qaynona, kelin, ona, singil, prokuror, o'qituvchi va hokazo) belgilanadi. Ingliz tilini o'rganish va o'rgatish mobaynida uning madaniyatini o'rganib boriladi. Ingliz va o'zbek muloqotga kirishish paytida o'z madaniy etikasidan kelib chiqib aloqa o'rnatadilar. Bundan ko'rinib turibdiki, madaniyatlararo muloqotda nutqiy etiketning antroposentrik ahamiyatini alohida o'rin egallaydi.

Xulosa. Xulosa o'rnida shuni aytish joizki, madaniyatlararo muloqotda til ijtimoiy hodisa sifatida insonlar o'rtasidagi muloqotni yo'lga qo'yuvchi vosita. Madaniyatlararo muloqot ma'naviy yuksalish, ijtimoiy-iqtisodiy yutuqlarga erishishning muhim omilidir. Bundan tashqari bir hududda yashaydigan turli millatlarning o'zaro muloqoti, turli munosabatlari oqibatida madaniyatlararo muloqot yuzaga keladi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. AZZI Assaad E. et KLEIN O. Psychologie sociale et relations intergroupes, Paris, Dunod. 1998.
2. Bach, K. and R. M. Harish. 1979. Linguistic Communication and Speech Acts, Cambridge, Mass: MIT Press.
3. Hall E. The Paradox of Culture // In the Name of Life. Essays in Honor of Erich Fromm. New York, 1971.
4. International Encyclopedia of Linguistics. - N.Y.: Oxford University Press, 1992.
5. Kramsch. Language and Culture. 2006.- 101-b
6. Sardi, "Teaching Techniques of Culture and language" -2002-23-54
7. Гумбольдт В. фон. Язык и философия культуры.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 7 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).